

μερον ἢ αὐτὴ ἐλευθερία τὴν αὐτὴν ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν πλείστων νεωτέρων ἔθνων. Πᾶν ρηξικέλευθον πνεῦμα, νέους ἐρίζοντας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διανοῖγον, ἔρχεται ἐξ ἄπαντος εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ καθεστῶς, πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ, μὴ δυναμένους ἢ μὴ βουλομένους ν' ἀσπασθῶσι τὴν νέαν ἀποκάλυψιν· ἀλλ' ἂν ἡ πολιτεία οὐδὲν ἀναγνωρίζει ὡς ἀληθές, ἢ ὅ,τι αὐτὴ πρὸςθεύει καὶ διδάσκει διὰ τῶν ὑπαλλήλων τῆς, ποῖαι ἔσονται αἱ συνέπειαι; Ἀναγνώσατε τὴν ἱστορίαν.

Οὕτω τελεῖται καὶ περατοῦται ἡ ἀνατροφή τῶν φιλοσόφων, τῶν πολιτικῶν τούτων ἐκλεκτῶν καὶ προνομιούχων· ἡ δὲ τῶν φυλάκων γίνεται κατὰ τρόπον, ὅπως οὗτοι ἀναλόγου ἀνατροφῆς — πνευματικῆς τε καὶ σωματικῆς — λαχόντες, ὧσιν ἱκανοὶ ν' ἀμύνωνται ὑπὲρ τῆς πολιτείας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πολεμίων· ἀδεῖ αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς τυχεῖν παιδείας, ἥτις ποτὲ ἔστιν, εἰ μέλλουσι τὸ μέγιστον ἔχειν πρὸς τὰ ἡμέρῃ εἶναι αὐτοῖς, τε καὶ τοῖς φυλαττομένοις ὑπ' αὐτῶν... δεινότατον γάρ που πάντων καὶ αἰσχιστον ποιμέσι τοιούτους γε καὶ οὕτω τρέφειν κύνας ἐπικούρους ποιμνίων, ὥστε ὑπὸ ἀκολασίας ἢ λιμοῦ ἢ τινος ἄλλου κακοῦ ἔθους αὐτοῦς τοὺς κύνας ἐπιχειρῆσαι τοῖς προβάτοις κακουργεῖν καὶ ἀντικυνῶν λύκοις ὁμοιωθῆναι.» ὁ δὲ ἐν τῇ πόλει βίος αὐτῶν καὶ ἡ λοιπὴ οἰκησις πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἑξῆς: οὐδεὶς δικαιούται νὰ ἔχη ἰδίαν περιουσίαν, οὐδ' ἴδιον ταμεῖον, «τὰ δ' ἐπιτήδεια, ὅσων δέονται ἄνδρες ὄντες ἀθληταὶ πολέμου σώφρονές τε καὶ ἀνδρεῖοι, ταξασμένους παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν δέχεσθαι μισθὸν τῆς φυλακῆς τοσοῦτον, ὅσον μήτε περιεῖναι αὐτοῖς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν μήτε ἐνδεῖν· φοιτῶντας δὲ εἰς ξυσσίτια ὡσπερ ἐστρατοπεδευμένους κοινῇ ζῆν... μόνοις δ' αὐτοῖς τῶν ἐν τῇ πόλει μεταχειρίζεσθαι καὶ ἀπτεσθαι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου οὐ θέμις, οὐδὲ πίνειν ἐξ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ... ὁπότε δ' αὐτοὶ γῆν τε ἰδίαν καὶ οἰκίαν καὶ νομίσματα κτήσονται, οἰκονόμοι μὲν καὶ γεωργοὶ ἀντὶ φυλάκων ἔσονται, δεσπότης δ' ἐχθροὶ ἀντὶ ξυμμάχων τῶν ἄλλων πολιτῶν γενήσονται, μισοῦνται δὲ δὴ καὶ μισούμενοι καὶ ἐπιβουλεύοντες καὶ ἐπιβουλεύομενοι διάξουσι πάντα τὸν βίον, πολὺ πλείω καὶ μᾶλλον δεδιότες τοὺς ἔνδον ἢ τοὺς ἔξωθεν πολεμίους, θέοντες ἤδη τότε ἐγγύτατα ὀλέθρου αὐτοῖ τε καὶ ἡ ἄλλη πόλις».¹

Τοιαύτη ἡ ἀνατροφή τῶν φυλάκων, ἀρρωσιωμένων εἰς τὸ πολεμικὸν αὐτῶν ἔργον, ἥκιστα δ' ἐνδιαφερομένων διὰ πᾶσαν ἄλλην τοῦ καθ' ἡμέραν βίου χρείαν· αὐστηραὶ εἶνε αἱ ποιναὶ, ὅπως ἕξοχοι αἱ ἀμοιβαὶ, τῶν φυλάκων, τῶν ἀμαρτανόντων ἐν τῷ πολέμῳ ἢ ἀνδραγαθούτων. Καὶ εἰ μὲν ἐξ αὐτῶν λιπὼν τὴν τάξιν ἐν πολέμῳ ἢ τὰ ὄπλα ἀποβαλὼν, ἢ τι τῶν τοιούτων ποιήσας, ἕνεκα κάκης οὔτε δημιουργὸς πρέπει νὰ καταστῇ οὔτε γεωργός· ὁ δὲ συλληφθεὶς ζῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων, θέλει δοθῆ δω-

¹ Πολ. 415, 416, 417.

ρεάν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν ἄγρην, ὅπως βούλονται. Τούναντίον δ' ὁ ἀριστεύσας καὶ εὐδοκίμησας εἶνε ἄξιος νὰ στεφανωθῆ ὑπὸ τῶν συστρατευομένων μισρακίων καὶ παίδων, ἡ δὲ πολιτεία θέλει τιμᾶ τοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθοὺς διὰ θυσιῶν καὶ πασῶν τῶν τοιούτων τιμῶν, καὶ θέλει ἐξυμνεῖ αὐτούς, πρὸς δὲ τούτοις θέλει προσφέρει αὐτοῖς ἔδρας τιμῆς καὶ κρέατα καὶ πολλὰς τροφάς· ἐκ δὲ τῶν ἐν στρατείᾳ ἀποθανόντων, οἱ εὐδοκίμως τελευτήσοντες θέλουσι κηρυχθῆ ὡς ἀνήκοντες εἰς τὸ χρυσοῦν γένος, ὡς δαίμονες θεραπευόμενοι καὶ προσκυνούμενοι. Ἄξιον ἐπίσης εἶνε τὸ ἐν πολέμῳ δίκαιον τῆς Πολιτείας, αἱ μεταξὺ ἑλληνικῶν καὶ βαρβαρικῶν φύλων ἐμπόλεμοι ρήξεις καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἀναπτυσσόμενοι διεθνεῖς σχέσεις. Ἐν τοῖς πολέμοις δὲν πρέπει νὰ ᾔνε ἐπιτετραμμένον τοῖς Ἕλλησι νὰ ἐξανδραποδίζωσιν ἑλληνίδας πόλεις, ἀλλὰ νὰ φεῖδωνται τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ ν' ἀπέχωσι λαμβάνοντες δούλους Ἕλληνας, ἀφοῦ ὑπάρχουσιν οἱ βάρβαροι· ἐν δὲ τῇ νίκῃ νὰ μὴ σκυλεύωσιν ἕτερόν τι πλὴν τῶν ὄπλων τῶν ἐχθρῶν. «Ἀνελεύθερον δὲ καὶ φιλοχρήματον νεκρὸν συλᾶν, καὶ γυναικείας τε καὶ μικρᾶς διανοίας τὸ πολέμιον νομίζειν τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος ἀποπταμένου τοῦ ἐχθροῦ. . . οὔτε διάφορον δρᾶν τοὺς τοῦτο ποιοῦντας τῶν κυνῶν, ὅς τοῖς λίθοις οἷς ἂν βληθῶσι χαλεπαίνουσι, τοῦ βαλόντος οὐχ ἀπτόμεναι. . . » Ἀναγράφων τὰ τοιαῦτα ἄρθρα τοῦ ἐν πολέμῳ διεθνοῦς κώδικος ὁ φιλόσοφος νομοθέτης τῆς Πολιτείας, δὲν ἀμελεῖ νὰ δρίστη τὰς σχέσεις, αἵτινες δέον νὰ τηρῶνται μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὡς συγγενῶν καὶ μεταξὺ τῶν βαρβάρων ὡς ὀθνεῖων, ταῦτα δὲ τὰ διεθνή νόμιμα αὐστηρῶς νὰ τηρῶνται ὑπὸ τῶν πολεμιστῶν τῆς Πολιτείας. Οὕτως, ἀναλόγως τῶν σχέσεων, ὀρίζονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων συγκρούσεων: εἶνε τὸ διεθνὲς δίκαιον τῆς πολιτείας. Κατ' αὐτὸ, ἡ μεταξὺ ἐχθρῶν σύγκρουσις διττῶς ὀρίζεται, ὡς πόλεμος καὶ ὡς στάσις, «τὸ μὲν οἰκεῖον καὶ ξυγγενὲς, τὸ δὲ ὀθνεῖόν τε καὶ ἀλλότριον. Ἕλληνας μὲν ἄρα βαρβάροις καὶ βαρβάρους Ἕλλησι πολεμεῖν μαχομένους τε φήσομεν πολεμίους φύσει εἶναι, καὶ πόλεμον τὴν ἐχθρὰν ταύτην κλητέον. Ἕλληνας δ' Ἕλλησιν, ὅταν τι τοιοῦτον δρῶσι, φύσει μὲν φίλους εἶναι, νοσεῖν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ τὴν Ἑλλάδα καὶ στασιάζειν, καὶ στάσιν τὴν τοιαύτην ἐχθρὰν κλητέον.» Ταῦτα εἶνε πικρὰ σάτυρα ἀναμφιβόλως καὶ αὐστηραὶ μομφαὶ κατὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν τοσαῦτα ἐτελέσθησαν μεταξὺ ὁμοφύλων λαῶν κακουργήματα, καὶ τῶν ἐπακολουθησασῶν στάσεων, αἵτινες ἐλυμαίνοντο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τὴν Ἑλλάδα· καὶ δὲν εἶνε ἡ πρώτη περίστασις, καθ' ἣν καταδείκνυται τὸ ὑπολανθάνον ἐν τῇ Πολιτείᾳ πνεῦμα, νὰ καυτηριάσῃ τὰ ἔλκη τῆς ἐποχῆς, καὶ νὰ στιγματίσῃ τὰς ἀκολασίας τῆς φθινοῦσης ἑλληνικῆς κοινωνίας· οὕτω προχωρῶν λέγει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὡσεὶ ἔγραφεν ἄρθρον ἐφημερίδος, στιγματίζων συμβάντα τῆς ἡ-

μέρας, οὐχὶ δὲ πολιτικὴν θεωρίαν, περὶ ἧς αὐτὸς ὠμολόγει, ὅτι δὲν ἐγράφη διὰ γηγενεῖς : « Ἐν τῇ νῦν ὁμολογουμένῃ στάσει, ὅπου ἂν τι τοιοῦτον γένηται καὶ διαστήῃ πόλις, ἔαν ἐκότεροι ἐκτέρων τέμνωσιν ἀγροὺς καὶ οἰκίας ἐμπιπρῶσιν, ὡς ἀλιτηριώδης τε δοκεῖ ἡ στάσις εἶναι καὶ οὐδέτεροι αὐτῶν φιλοπόλιδες· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐτόλμων τὴν τροφὸν τε καὶ μητέρα κείρειν· ἀλλὰ μέτριον εἶναι τοὺς καρποὺς ἀφαιρεῖσθαι τοῖς κρατοῦσι τῶν κρατουμένων, καὶ διανοεῖσθαι ὡς διαλλαγησομένων καὶ οὐκ αἰεὶ πολεμησόντων. Οἱ πρὸς Ἑλληνας μαχόμενοι τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαφορὰν ὡς οἰκείοις στάσιν ἠγήσονται καὶ οὐδὲ ὀνομάσουσι πόλεμον· οὐδ' ἄρα τὴν Ἑλλάδα Ἑλληνες ὄντες κερουῖσιν, οὐδὲ οἰκήσεις ἐμπρήσουσιν, οὐδὲ ὁμολογήσουσιν ἐν ἐκάστη πόλει πάντας ἐχθροὺς αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἄνδρας καὶ γυναικας καὶ παῖδας, ἀλλ' ὀλίγους αἰεὶ ἐχθροὺς τοὺς αἰτίους τῆς διαφορᾶς· καὶ διὰ ταῦτα πάντα οὔτε τὴν γῆν ἐθελήσουσι κείρειν αὐτῶν, ὡς φίλην τῶν πολλῶν, οὔτε οἰκίας ἀνατρέπειν, ἀλλὰ μέχρι τούτου ποιήσονται τὴν διαφορὰν, μέχρις οὗ οἱ αἰτίοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναίτιων ἀλγούντων δοῦναι δίκην. . . Οὕτω δεῖ πρὸς τοὺς ἐναντίους τοὺς ἡμετέρους πολίτας προσφέρεσθαι· πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους ὡς νῦν οἱ Ἑλληνες πρὸς ἀλλήλους. »¹

Περὶ τῆς τρίτης τάξεως, τῆς τῶν γεωργῶν, ἐλάχιστα ὀρίζει ὁ φιλόσοφος ἰδιαιτέρως· ὁ κατ' εὐφημισμὸν γεωργὸς τῆς Πολιτείας εἶνε ὁ δοῦλος, τὸ ἀπόβλητον τοῦτο μέλος τῆς ἀρχαίας κοινωνικῆς τάξεως· ὁ δοῦλος δὲν ἔχει ἰδίαν πολιτικὴν ὑπαρξίν καὶ συνείδησιν· προορισμὸς δ' αὐτοῦ εἶνε, ἐν μὲν τῇ πόλει νὰ ἐργάζεται, ἐν δὲ ταῖς ἐξοχαῖς νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς, πρὸς διατροφήν τῶν ἐτέρων δύο προνομιούχων τάξεων, αἰτίνας μόνον δι' ἐλευθέρια ἔργα, τὴν τῆς πολιτείας διοίκησιν καὶ τὸν πόλεμον, εἶνε ὠρισμένῃ. Δυστυχῶς ἡ δουλεία ἦτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀνεγνωρισμένος πολιτικὸς θεσμὸς, οὗ τὴν ἐπίδρασιν οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐξοχὸν πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ, ὑποστηρίζοντος διαρρήδην ἐν τῷ συγγράμματι τῆς πρεσβύτιδος αὐτοῦ ἡλικίας—τοῖς Νόμοις—τὴν δουλείαν. Πᾶσα ἐποχὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε ὑπερτέρα τῶν προσωπικῶν σκέψεων ἐνὸς ἀνδρός, ἐπιβάλλει δ' εἰς αὐτὸν τὸν τύπον τῆς, ὅσον ἐξοχος καὶ ἂν τυγχάνῃ ὢν οὗτος μεγαλοφυΐα. Ταύτης δὲ τῆς ἐπιδράσεως δὲν κατώρθωσε ν' ἀπαλλαγῇ οὔτε ὁ Πλάτων, οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης βραδύτερον, μετ' ὅλον αὐτῶν τὸ ἀνεξάρτητον πνεῦμα.

Ἡ ἰδέα τῆς δουλείας, κοινὴ ἰδέα τῆς ἀρχαίας πολιτείας, εἶπετο νὰ εὕρῃ ἀπήχησιν καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι, ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ τῆς κοινογαμίας καὶ τῆς κοινοκτησίας ἐν τῇ Πολιτείᾳ δὲν εἶνε πλέον ἀπηχήσεις τῆς καθόλου ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ πολιτειῶν τινῶν μόνον αὐτῆς, καὶ ἰδίως τῆς Κρητικῆς καὶ τῆς Λακωνικῆς. Περὶ ἀμφοτέρων τούτων τῶν πα-

¹ Πολ. 466—471.

λιτειῶν ὑπῆρξαν ψευδῆ ἰδεώδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ἀλλ' ὁ ἐπισταμένως ἐρευνῶν τοὺς θεσμοὺς καὶ τῶν δύο, πείθεται ὅτι αὐταὶ ὑπῆρξαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον κακοήθεις· δὲν δύναται ἀληθῶς νὰ ὀνομασθῆ ἓν πολίτευμα ἠθικόν, ἐπιτρέπον τὴν κλοπὴν καὶ τὴν ἄρνησιν τοῦ δικαίου τῆς ἐλευθέρας προσωπικότητος, ἧτις διαρρήδην παραγνωρίζεται διὰ τῶν θεσμῶν τῆς κοινογαμίας καὶ τῆς κοινοκτησίας. Σχεδὸν εἶπεῖν οὐδὲν αἰσθημα ἀνθρώπινον διέπνεε τὸ πολίτευμα τῶν πολιτειῶν ἐκείνων. Ὅπως ἦ τις ἀξίος πολίτης τῆς Σπάρτης, δὲν ἔπρεπε νὰ ἦνε ἄνθρωπος· ἢ νέα παρθένος οὐδεμίαν ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχη ἀτομικὴν κλίσιν, ἢ δὲ αἰδῶς αὐτῆς περιεφρονεῖτο· γενομένη μήτηρ, δὲν ἀνέτρεφε τέκνα, ἀνέτρεφε πολίτας· γινώσκομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τὸν ἄγριον πατριωτισμὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν μυσαρὰν ἀστοργίαν τῶν Σπαρτιατίδων μητέρων· ἢ μήτηρ τοῦ Πausανίου ἔθηκε τὸν πρῶτον λίθον, ὅπως ἀποφράξῃ τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ υἱὸς αὐτῆς· γεγονὸς ἀξίον τῶν ἰδεῶν τῆς χώρας ἐκείνης, ἐν ἧ ὁ φόνος τῶν δυσμῶρφων νεογεννήτων καὶ τῶν αὐξάνοντων Εἰλώτων ὁ δεκατισμὸς, ἢ αἱμοσταγῆς αὕτη θυσία εἰς τὸν δαίμονα τῆς πολιτείας, ἐθεωρεῖτο πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ ἠθικὸν καθῆκον. Ἀλλ' ὁ Πλάτων ἔγραψεν ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις κεκορεσμένου ἀνδρὸς ἀπὸ τῶν παρεκτροπῶν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἐζήτει ἓν πολιτικὸν ἰδεῶδες καὶ εὔρεν αὐτὸ προχειρῶς ἐν τῇ δωρικῇ πολιτείᾳ, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις.

«Τῇ μελλούσῃ πόλει ὠμολόγηται κοινὰς μὲν γυναῖκας, κοινούς δὲ παῖδας εἶναι καὶ πᾶσαν παιδείαν, ὡσαύτως δὲ τὰ ἐπιτηδεύματα κοινὰ ἐν πολέμῳ τε καὶ ἐν εἰρήνῃ, βασιλέας τε δὲ αὐτῶν εἶναι τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ τε καὶ πρὸς τὸν πόλεμον γεγονότας ἀρίστους. . . ὅταν καταστῶσιν οἱ ἄρχοντες, ἄγοντες τοὺς στρατιώτας, κατοικιοῦσιν εἰς οἰκήσεις οἷας προείπομεν, ἴδιον μὲν οὐδὲν οὐδενὶ ἐχούσας, κοινὰς δὲ πᾶσι· πρὸς δὲ ταῖς τοιαύταις οἰκήσεσι καὶ τὰς κτήσεις, εἰ μνημονεύεις, διωμολογησάμεθά που οἷαι ἔσονται αὐτοῖς. . . οὐδένα δεῖν κεκτῆσθαι ὡς νῦν οἱ ἄλλοι, ὡσπερ δὲ ἀθλητὰς τε πολέμου καὶ φύλακας, μισθὸν τῆς φυλακῆς δεχομένους εἰς ἐνιαυτὸν τὴν εἰς ταῦτα τροφὴν παρὰ τῶν ἄλλων, αὐτῶν τε δεῖν καὶ τῆς ἄλλης πόλεως ἐπιμελεῖσθαι.»¹

Ἐνταῦθα κυμαίνονται καὶ πάλιν πρὸ ἡμῶν γνωστὰ πρότυπα: εἶνε ἡ κρητικὴ καὶ ἡ λακωνικὴ πολιτεία, αἱ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπαινεύμεναι, ὧν ἰδίως τοὺς θεσμοὺς μεταγράφει ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Πολιτείᾳ. «Ἡ ἀρχὴ τῆς πλατωνικῆς πολιτείας εἶνε, λέγει ὁ Ἔγκελος, γνησίᾳ ἑλληνικῇ, ἢ πολιτεία αὕτη καταφαίνεται διαρρήδην ἑλληνικῇ, ἢ δὲ νομοθεσία αὐτῆς εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων.»² Τφόντι ἑλληνικὴ πολιτεία, δωρικὴ πολιτεία εἶνε τὸ πρωτότυ-

¹ Πολιτ. 543. ² H e g e l ' s Geschichte der Philosophie.

πον τῆς πλατωνικῆς οὐτοπίας. Ἐν Σπάρτῃ ἰδίως εὐρίσκομεν τὴν ἀγρίαν ἐκείνην παντοδυναμίαν τῆς πολιτείας, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀνετρέφετο καὶ ἔζη μόνον χάριν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, αὐτὸς δὲ ὡς ἄτομον οὐδὲν ἐσημαίνειν. Ἐν Σπάρτῃ ἦτο νενομοθετημένος ὁ θεσμὸς τῆς κοινοκτησίας, ἀνεγνωρισμένη δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἡ κοινογαμία· γέρον ἀνὴρ μὴ δυνάμενος τὰ συζυγικά καθήκοντα ἐπιτελέσαι, ἢ μᾶλλον τὰ πολιτικά, τουτέστι παρασχεῖν τῇ πολιτείᾳ ἀνδρας, ὄφειλε νὰ παραχωρήσῃ τὴν γυναῖκα του εἰς ἕτερον ἰκανώτερον· ἀγαμος ἀνὴρ ὡσαύτως ἠδύνατο νὰ δανεισθῇ τὴν γυναῖκα τοῦ φίλου του· ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Σπάρτῃ, ὑπὲρ πᾶσαν ἐλληνικὴν πολιτείαν, ἦτο ἐπιτετραμμένος ὁ πρὸς τοὺς παῖδας ἔρως, τοῦ ὁποίου βεβαίως ὁ σκοπὸς ἦτο πολιτικός, ἢ διάπλασις ὡς πολιτῶν τῶν νεωτέρων ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλ' ἀναντιρρήτως ἐκπίπτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθίστατο ὕβρις πρὸς τὸ αἴσθημα τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας. Ἡ πολιτεία τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἦτο στρατόπεδον.¹ Ἡ δὲ στρατιωτικὴ ἀρετὴ ἦτο τὸ ἰδεῶδες τῶν πολιτῶν τῆς Σπάρτης, οἵτινες οἵανδ' ἴποτε ἄλλην πνευματικὴν ἐνασχόλησιν ἀληθῶς περιφρόνουν.

Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις ἦσαν κατὰ τοσοῦτον ἐπιτετραμμέναι ἐν Σπάρτῃ, καθ' ὅσον συνετέλουν πρὸς τὴν ἀρρενωπὴν ἀνατροφὴν τοῦ πολίτου· ἀν δὲ αὗται ἦσαν πως μαλακώτεραι, ἐξευγενίζουσαι καὶ ἀπαλύνουσαι τῆς καρδίας τὰ αἰσθήματα, ἦσαν ἀπηγορευμέναι, οἱ δὲ τούτων μυσταὶ ὄφελον παραυτίκα νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν· καὶ ὡς ἐν Σπάρτῃ ἀπηγορεύετο ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρος, οὕτω καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ, μὴ ἐπιτρεπούση ταῦτα εἰς τοὺς πολίτας αὐτῆς, ἐκ φόβου μὴ διαφθαρώσιν.

Ἡ Σπάρτη ἦτο τὸ πολιτικὸν ἰδεῶδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· εἶχεν ἤδη νικήσει τοὺς Ἀθηναίους, ἀπασα δὲ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς εἶπετο τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτῆς ἄρματος· εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ δίκαιον τῆς ἐπιτυχίας, διὰ τῆς αἰγλῆς τοῦ ὁποίου περιεβάλλετο. Εἶνε σύνηθες εἰς τοὺς λαοὺς νὰ θαυμάζωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἰσχὺν, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἠθικῶς ὑπέροχον· οὕτως ἡ νικηφόρος Σπάρτη εἶχε διεγείρει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ζῆλον καὶ τὸν θαυμασμόν, ἔνεκα τῶν νικῶν αὐτῆς, τῶν ἐξοχωτάτων πολιτῶν ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὑπῆρχεν ἤδη δωρικὸν κόμμα, ζητοῦν νὰ μεταφυτεύσῃ τοὺς θεσμοὺς τῆς Σπάρτης ἐν τῇ πόλει τοῦ Περικλέους· ὁ δὲ Πλάτων διὰ συγγενείας καὶ φιλίας συνεδέετο πρὸς τὰ ἐπιφανέστατα πρόσωπα τοῦ κόμματος τούτου· ἀλλ' ἂν ἐπέζη ὁ φιλόσοφος, ἂν ἦτο σύγχρονος τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἠθέλεν ἐκτιμήσει κάλλιο, τοὺς θεσμοὺς ἐκείνους, ὧν ὑπῆρξεν ὁ ἀπολογητὴς καὶ ὁ συνήγορος· ἢ πίπτουσα Σπάρτη παρέσχε θέαμα οἰκτρότερον πασῶν τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πολιτειῶν. Ὁ αὐστηρὸς καὶ ἀπέριττος βίος τοῦ ἀρχαίου

¹ Στρατοπέδου πολιτείαν ἔχετε. (Πλ. Νόμοι 666).

Σπαρτιάτου δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ εἰς τὰ θέλγητρα καὶ τὰς παγίδας τοῦ πολιτισμοῦ, ἀμα μετ' αὐτοῦ συνεχρωτίσθη· οἱ ἀρχαῖοι θεσμοί, ἐφ' ὧν ἐβασίζετο ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία, κατέρρευσαν ἀμέσως πρὸ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ξενικοῦ πνεύματος· ὁ χρυσὸς, ὁ ἀργυρὸς καὶ οἱ λοιποὶ θησαυροὶ, οἱ εἰσρεύσαντες εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Λυκούργου, κατόπιν τῶν νικῶν αὐτῆς, συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχεῖαν διαφθοράν τῆς πολιτείας· ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι νόμοι, δι' ὧν ἐξησφαλίζετο ἡ μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἰσότης τῆς ἰδιοκτησίας, σὺν τῷ χρόνῳ κατηργήθησαν· οὐδὲν δ' ἀπέμεινεν ἐκ τῶν προτέρων ἠθῶν, ἐκτὸς τῆς ἀγροικίας. Ἡ ἀρχαία ἀριστοκρατία τῆς Σπάρτης, ἥτις ἂν οὐδὲν ἄλλο προσὸν εἶχεν, ἐκέκτητο τοῦλάχιστον ἑκτακτον πολεμικὸν σθένος, ἐξαχρειωθείσα, κατεστράφη οὐχὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν πολέμων, ὅσον ἐκ τῆς ἠθικῆς παραλυσίας καὶ ἐξαχρειώσεως καὶ τῶν ἀναποφεύκτων συνεπειῶν αὐτῶν· κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους οὐδεὶς γνήσιος ἐξ ἀρχαίας καταγωγῆς Σπαρτιάτης ὑπῆρχεν ἐν Σπάρτῃ. Οὕτως ἔπεσε τὸ πολιτικὸν ἰδεώδες τῆς δωρικῆς ἐν Ἀθήναις μερίδος· δικαίως· πολιτεία, ἥς ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κράτος ἐρείδεται ἐπὶ ἀρχῶν καθαρῶς ἀπαδουσῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δὲν δύναται ἢ θάττον ἢ βράδιον κακῶς νὰ καταρρεύσῃ. Ἡ Σπάρτη συνετρίβη, μεθ' ὅλον τὸν ὄγκον αὐτῆς καὶ τὴν πολεμικὴν δόξαν, δίχως οὐδὲν νὰ καταλίπη ἕχνος πνευματικὸν τῆς πορείας αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ· νομίσασα ἅτι τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πολιτικοῦ τοῦ ἀνθρώπου βίου ἔγκειται ἐν τῇ καλλιέργειᾳ καὶ ἀναπτύξει τῶν σωματικῶν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, κατέρρευσε ἀμα τῇ πρώτῃ ἐπιψάψει ζένου πολιτισμοῦ, κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ ὁποίου οὐδόλως ἐκέκτητο ἰκανὸν πνευματικὸν κράτος, ἔν' ἀντεπεξέλθη, μαχομένη καὶ κατισχύουσα· ἔθνικὴ διανοητικὴ ζωὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐν Σπάρτῃ· τούτου ἕνεκα αὕτη, ἀνίκανος ἤδη νὰ πολεμήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν βλαβερὰν ἐπίδρασιν ἀλλοτρίου πνευματικοῦ βίου, ὑπέστη τὴν ἐπενέργειαν αὐτοῦ ἀμέσως· ἡ ἠθικὴ αὐτοσυνειδησία τοῦ ἔθνους οὐδὲν ἠσθάνετο σθένος νὰ πολεμήσῃ τὸν ζένον, διότι ἔστερεῖτο καὶ τοῦ ἐλάχιστου τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα, ἐναρμονίως συνδεόμενα, συντελοῦσιν εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν καὶ τελειότητα.

Τοιαύτη ἡ καλλίστη κατὰ Πλάτωνα πολιτεία, βασιζομένη κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἠθους τῶν πολιτῶν, ἡ μόρφωσις τῶν ὁποίων καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ γυμνασία εἶνε τὰ ἀκράδαντα αὐτῆς θεμέλια· διότι ἡ πολιτεία δὲν γίνεται ἐκ ἀδρυός ποθεν ἢ ἐκ πέτρας, ἀλλ' ἐκ τῶν ἠθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν.»¹ Ἀλλ' ὅταν αὕτη παύσῃ πλέον διεπομένη κατὰ τοὺς ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης ὠρισμένους θεσμοὺς, ἐκπίπτει εἰς διαφθοράν, ὅπως διαφείρεται καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ὑπ' ἀλόγων παθῶν καταδαλλομένη. Ἐγίνεται ὡσάυτως ἐν ἅπασιν τοῖς φυσικοῖς «προϊού-

¹ Πολ. 544.

σιν ἢ παρακμὴ καὶ ὁ θάνατος : αγενομένῳ παντὶ φθορὰ ἐστίν, οὐδ' ἢ τοιαύτη ξύστασις τὸν ἅπαντα μενεῖ χρόνον, ἀλλὰ λυθήσεται.»¹

Πρωτίστη τῶν πολιτειῶν εἶνε ἡ ἀριστοκρατικὴ, ἧς τὸ διάγραμμα ἐσχεδιάσθη ἤδη ἀνωτέρω, ἐν ἧ ὁ ἄριστος, ὁ φιλοσοφῶν, εἶνε ὁ πρίττμενος τῆς πολιτείας, κατόπιν μακρᾶς μελέτης καὶ δοκιμασίας, ἔνθα ἄρχον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν δόγμα εἶνε τὸ ἕκαστον τὰ αὐτοῦ πράττειν καὶ μὴ καταπραγμοεῖν ἢ ἀλλοτριπραγμοεῖν, προεξάρχει δὲ πάσης ἄλλης ἀρετῆς ἢ δικαιοσύνη. Εἶνε λίαν δυσχερὲς, εἰ μὴ ἀδύνατον, νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ τοιαύτη πολιτεία, ἣτις ὑπῆρξε ποτὲ ἰσως, ἀλλ' ἣτις οὐδαμοῦ πλέον ὑπάρχει. Ἄλλ' ἤδη, μὴ ὑφισταμένης τῆς ἰδεώδους ταύτης πολιτείας, ὑπολείπονται τέσσαρα ἄλλα πολιτειῶν εἶδη, παραφθοραὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, προσεγγίζουσαι ἢ ἀφιστάμεναι, τῆς πρωτίστης πολιτείας· αὗται δ' εἶνε πρῶτον: α ἦτε ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπαινουμένη, ἡ Κρητικὴ καὶ ἡ Λακωνικὴ αὕτη· καὶ δευτέρα ἡ δευτέρως ἐπαινουμένη, καλουμένη δ' ὀλιγαρχία, συχνῶν γέμουσα κακῶν πολιτεία· ἢ τε ταύτη διάφορος καὶ ἐφεξῆς γενομένη δημοκρατία, καὶ ἡ γενναία δὴ τυραννίς καὶ πασῶν τούτων διαφέρουσα, τέταρτόν τε καὶ ἔσχατον πόλεως νόσημα. . . εὔροι δ' ἂν τις αὐτὰς οὐκ ἐλάττους, περὶ τοὺς βαρβάρους ἢ τοὺς Ἕλληνας.»

Καὶ πρῶτον μὲν εἶδος ἐκπτώσεως ἀπὸ τῆς ἀρχετύπου Πολιτείας, εἶνε ἡ ἐξ ἀριστοκρατικῆς εἰς τιμοκρατικὴν μεταβαλλομένη, « μέση τις πολιτεία, ἐν μέσῳ κειμένη ἀριστοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας· αὕτη τὰ μὲν τιμήσεται τὴν προτέραν πολιτείαν, τὰ δὲ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἅτ' ἐν μέσῳ οὔσα.» Ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ, ὅπως καὶ ἐν τῇ πρώτῃ, οἱ ἄρχοντες ἄγουσιν ἰδιαίτερον βίον, τιμώμενοι, ἀπέχοντες τῆς γεωργίας, τοῦ πολέμου, τῶν χειροτεχνιῶν καὶ παντὸς χρηματισμοῦ, οἱ δὲ σοφοὶ ἀνέρχονται ἐπὶ τὰς ἀρχάς, «οὐχ ὑπὸ πειθοῦς ἀλλ' ὑπὸ βίας πεπαιδευμένοι διὰ τὸ τῆς ἀληθινῆς μούσης τῆς μετὰ λόγου τε καὶ φιλοσοφίας ἡμεληκέναι καὶ πρεσβυτέρως γυμναστικῆς μουσικῆς τετιμηκέναι.» Ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ ὑπερβάλλει ἰδίως ἐν τῇ ψυχῇ τὸ θυμοειδές, ἀντὶ τοῦ λογιστικοῦ τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ· καὶ οἱ μὲν τὰ αὐτῶν πράττοντες ἐν τῇ πόλει καλοῦνται ἡλίθιοι, ἐν σμικρῷ λόγῳ ὄντες, οἱ δὲ τὰ μὴ αὐτῶν πράττοντες τιμῶνται καὶ ἐπαινοῦνται· τότε δὴ ὁ νέος πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκούων τε καὶ ὄρων, μὴ ἔχων μὲν τὴν φύσιν κακοῦ ἀνδρός, δμιλίαις δὲ ταῖς τῶν ἄλλων κακαῖς κεχρημένος, εἰς μέσαν ἐλκόμενος ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων ἦλθε, καὶ τὴν ἐν ἑαυτῷ ἀρχὴν παρέδωκε τῷ μέσῳ τε καὶ φιλονείκῳ καὶ θυμοειδεῖ, καὶ ἐγένετο ὑψηλόφρων τε καὶ φιλότιμος ἀνὴρ.» Οὕτω, διαφθειρομένης τελείως τῆς τοιαύτης πολιτείας, παύει ἄρχειν τὸ λογιστικὸν, θριαμβεύει δὲ ἐξ ὀλοκλήρου παρὰ τοῖς πολίταις τὸ ἐπιθυ-

¹ Πολ. 546.

μητικὸν καὶ θυμοειδές, καὶ γεννᾶται ἡ ὀλιγαρχία, «ἡ ἀπὸ τιμημάτων πολιτεία, ἐν ἣ οἱ μὲν πλούσιοι ἄρχουσι, πένητι δὲ οὐ μέτεστιν ἀρχῆς.» Ἡ τοιαύτη δὲ μετὰβασις γίνεται ἕνεκα τῶν ἐξῆς λόγων: «τὸ ταμεῖον ἐκάστῳ χρυσίου πληρούμενον ἀπόλλυσι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, πρῶτον μὲν γὰρ δαπάνας αὐτοῖς ἐξευρίσκουσι, καὶ τοὺς νόμους ἐπὶ τοῦτο παράγουσιν, ἀπειθοῦντες αὐτοὶ τε καὶ γυναῖκες αὐτῶν· τούντεϋθεν, προϊόντες εἰς τὸ πρόσθεν τοῦ χρηματίζεσθαι, ὅσῳ ἂν τοῦτο τιμιώτερον ἡγῶνται, τοσοῦτῳ ἀρετὴν ἀτιμωτέραν. Τιμωμένου δὲ πλούτου ἐν πόλει καὶ τῶν πλουσίων ἀτιμωτέρα ἀρετὴ τε καὶ οἱ ἀγαθοί.» τότε οἱ ἄνδρες καθίστανται ἀφιλοχρηματισταὶ καὶ φιλοχρήματοι, καὶ τὸν μὲν πλούσιον ἐπαινοῦσι καὶ θαυμάζουσι καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἄγουσι, τὸν δὲ πένητα ἀτιμάζουσι· καὶ νόμον τίθενται, ὅρον πολιτείας ὀλιγαρχικῆς ταξάμενοι πλῆθος χρημάτων.»¹

Τοιούτων ἀρχῶν ἰσχυρασῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁ πολίτης ἀποδιώκει ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀφιλοτιμίαν τε καὶ τὸ θυμοειδές ἐκεῖνο, καὶ ταπεινωθεὶς ὑπὸ πενίας πρὸς χρηματισμὸν τραπόμενος γλίσχρα καὶ κατὰ σμικρὸν φειδόμενος καὶ ἐργαζόμενος χρήματα συλλέγεται... καὶ τὸ μὲν λογιστικὸν τε καὶ θυμοειδές χαμαὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν παρακαθίσας ὑπ' ἐκείνῳ καὶ καταδουλωσάμενος, τὸ μὲν οὐδὲν ἄλλο ἐᾷ λογίζεσθαι οὐδὲ σκοπεῖν, ἀλλ' ἢ ὀπόθεν ἐξ ἐλαττόνων χρημάτων πλείω ἔσται, τὸ δὲ αὖ θαυμάζειν καὶ τιμᾶν μηδὲν ἄλλο ἢ πλοῦτόν τε καὶ πλουσίους, καὶ φιλοτιμεῖσθαι μηδ' ἐφ' ἐνὶ ἄλλῳ ἢ ἐπὶ χρημάτων κτήσει καὶ ἐάν τι ἄλλο εἰς τοῦτο φέρῃ.» Οὕτως ὁ πολίτης μεταβάλλεται ἐκ φιλοτίμου εἰς φιλοχρήματον, ἀπὸ παντὸς περιουσίαν ποιούμενος, θησαυροποιός... οὐς δὲ καὶ ἐπαινεῖ τὸ πλῆθος.» Ἐν τῇ τοιαύτῃ ὀλιγαρχικῇ πολιτείᾳ, ἥς τὰ πρότυπα εἶχεν ἡδὴ μελετήσῃ ὁ φιλόσοφος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστάτην αὐτῶν παράστασιν, «οἱ ἄρχοντες διὰ τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι, οὐκ ἐθέλουσιν εἶργειν νόμῳ τῶν νέων ὅσοι ἂν ἀκόλαστοι γίνωνται, μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἀναλίσκειν τε καὶ ἀπολλῦναι τὰ αὐτῶν, ἵνα ὠνούμενοι τὰ τῶν τοιούτων καὶ εἰσδανείζοντες ἔτι πλουσιώτεροι καὶ ἐντιμότεροι γίνωνται· παραμελοῦντες δὲ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ἐφιέντες ἀκολασταίνειν, οὐκ ἀγενεῖς ἐνίοτε ἀνθρώπους πένητας, ἡνάγκασαν γενέσθαι· κάθηνται δὲ οὗτοι ἐν τῇ πόλει κεκεντρωμένοι τε καὶ ἐξωπλισμένοι, οἱ μὲν ὀφείλοντες χρέα, οἱ δὲ ἀτιμοὶ γεγονότες, οἱ δὲ ἀμφοτέρα, μισοῦντες τε καὶ ἐπιβουλεύοντες τοῖς κτησαμένοις τὰ αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις, νεωτερισμοῦ ἐρῶντες.» τότε ἡ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει διακειμένη πόλις «στρασιάζει ἀπὸ σμικρᾶς προφάσεως, καὶ γίγνεται δημοκρατία, ὅταν οἱ πένητες νικίσαντες τοὺς μὲν ἀποκτείνωσι τῶν ἐτέρων, τοῦ δὲ ἐκβάλωσι, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐξ ἴσου μεταδῶσι πολιτείας τε καὶ ἀρχῶν.»

¹ Πολ. 547—551.

διότι ἡ δημοκρατία εἶνε «πολιτεία ἡδεῖα καὶ ἀναρχος καὶ ποικίλη, ἰσότητά τινεα ὁμοίως ἴσοις τε καὶ ἀνίσοις διανεμόμευτα» οὕτω λοιπὸν μορφοῦται ἡ δημοκρατία· ἀλλ' εἶτα οἱ πένητες, καταλαβόντες ἤδη τὴν ἀρχὴν, ἀλαζονικῶα προσφέρονται πρὸα πάντα, «καὶ τὴν μὲν αἰδῶ ἡλιθιότητα ὀνομάζοντες, ὠθοῦσιν ἔξω ἀτίμωα φυγάδα, σωφροσύνην δὲ ἀνανδρίαν καλοῦντές τε καὶ προπηλακίζοντες ἐκβάλλουσι, μετριότητα δὲ καὶ κοσμίαν δαπάνην ὡα ἀγροικίαν καὶ ἀνελευθερίαν οὔσαν πείθοντες, ὑπερορίζουσι μετὰ πολλῶν καὶ ἀνωρελῶν ἐπιθυμιῶν. Τούτων δὲ γέ που κενώσαντες καὶ καθήραντες τὴν τοῦ κατεχομένου τε ὑπ' αὐτῶν καὶ τελουμένου ψυχὴν μεγάλοισι τέλεσι, τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη ὕβριν καὶ ἀναρχίαν καὶ ἀσωτίαν καὶ ἀναίδειαν λαμπρὰα μετὰ πολλοῦ χοροῦ κατὰγούσιν ἐστεφανωμένωα, ἐγκωμιάζοντες καὶ ὑποκορίζόμενοι, ὕβριν μὲν εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν δὲ μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν.» Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀληθὴα δημοκρατία, λαμπρὰ ἀληθῶα περιγραφὴ τῆα διαφθορείσηα ἀθηναϊκῆα πολιτείαα, πολῦτιμοα εἰκῶν πρὸα μελέτην διὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ κοινωνίαν. Ἀλλὰ ποῖον τὸ συμπέρασμα τοιαύτηα πολιτικῆα καταστάσηα; «Ὅταν δημοκρατουμένη πόλια ἐλευθερίαα διψήσασα κακῶν οἰνοχόων προστατούντων τύχη, καὶ πορρωτέρω τοῦ δέοντοα ἀκράτου αὐτῆα μεθυθη, τοὺα ἄρχονταα δὴ, ἂν μὴ πένυ πρᾶοι ὦσι καὶ πολλὴν παρέχωσι τὴν ἐλευθερίαν, κολάζει αἰτιωμένη ὡα μικροῦα τε καὶ ὀλιγαρχικοῦα. . . τοὺα δὲ ἄρχονταα μὲν ἄρχομένοια, ἀρχομένωα δὲ ἄρχουτιν ὁμοίωα ἰδίωα τε καὶ δημοσίωα ἐπαινεῖ τε καὶ τιμᾶ. . . τὸ δὲ δὴ κεφάλαιον, πάντων τούτων ζυνηθροισμένων ἐννοεῖα, ὡα ἀπκλήν τὴν ψυχὴν τῶν πολιτῶν ποιεῖ, ὥστε καὶ ὀτιοῦν δουλείαα τια προσφέρηται, ἀγανακτεῖν καὶ μὴ ἀνέχεσθαι. . . ἡ γάρ ἄγαν ἐλευθερία εἰκεν οὐκ εἰα ἄλλο τι ἢ εἰα ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτη καὶ πόλει. Εἰκόα γάρ· οὐκ ἐξ ἄλληα πολιτείαα τυραννία καθίσταται ἢ ἐκ δημοκρατίαα, ἐξ οἶμαι τῆα ἀκροιάτηα ἐλευθερίαα δουλεία πλείστη τε καὶ ἀγριωτάτη». Ἐν τοιαύτη καταστάτη διατελοῦσα ἡ πολιτεία, διαβιβρώσκεται ὑπὸ αἰωνίαα ἐμφυλίου πάληα, «εἰσαγγελία τε δὲ καὶ κρίσεια καὶ ἀγῶνεα περὶ ἀλλήλων γίγνονταα». Τότε ὁ δῆμοα, πρὸα ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν τούτων, ἀνατίθησι τὴν ἀρχὴν εἰα ἕναα προστατήν, ὅστια ἐπὶ τέλουα καθίσταται τύραννοα· καὶ γάρ οὗτοα ἐκ προστατικῆα ρίζηα καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐκβλαστάει.

Ὁ τύραννοα «ταῖα μὲν πρώταα ἡμέραα τε καὶ χρόνω προσγελᾶ τε καὶ ἀσπάζεται πάντα, ὃ ἂν περιτυγχάνη, καὶ οὔτε τύραννοα φησιν εἶνα, ὑπισχνεῖται τε πολλὰ καὶ ἰδίωα καὶ δημοσίωα, καὶ γῆν διένειμε δῆμωα τε καὶ τοῖα περὶ ἑαυτὸν, χρεῶν τε ἡλευθέρωσε καὶ πᾶσιν ἴλεώα τε καὶ πρᾶοα εἶνα προσποιεῖται. Ὅταν δὲ γε πρὸα τοὺα ἔξω ἐχθροῦα τοῖα μὲν καταλλαγή, τοὺα δὲ καὶ διαφθείρη, καὶ ἡσυχία ἐκεῖνων γένηται,

πρῶτον μὲν πολέμους τινὰς ἀεὶ κινεῖ, ἴν' ἐν χρεῖσιν ἡγεμόνος ὁ δῆμος ᾗ. Καὶ ἂν γε τινὰς ὑποπτεύῃ ἐλεύθερα φρονήματα ἔχοντας μὴ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ ἄρχειν, ὅπως ἂν τούτους μετὰ προφάσεως ἀπολλύῃ, ἐνδοῦς τοῖς πολέμοις.»¹ Τοιοῦτος ὁ χαρακτηρ τοῦ τυράννου καὶ τῆς τυραννίης, τῆς ἐσχάτης καὶ αἰσχίστης πασῶν τῶν πολιτειῶν, ὅσαι ἀδικοῦσαι ἐκπίπτουσιν ἀπὸ τῆς δικαίας πολιτείας· διότι μόνον ἢ ἐπὶ τοῦ δικαίου βασιζομένη καὶ ἢ διὰ τοῦ δικαίου συγκρατούμενη εἶνε ἢ ἀληθῆς, ἢ ὄντως ἀνθρωπίνη πολιτεία, ἧς τὴν πλήρη εἰκόνα ἐπέδειξεν ἀνωτέρω ὁ φιλόσοφος.

Τοιαύτη ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος· πρωτότυπον πολιτικὸν ἔργον, οὐ ἐφάμιλλον δὲν ἔχει ἄλλο νὰ ἐπιδείξῃ ἢ πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ δυστυχῶς ὑπεροῦν ὡς πρὸς τὴν πραγματικωτέραν μελέτην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν ποικίλων αὐτῆς στοιχείων καὶ ἐλατηρίων, ἐπέσυρεν ἐκ διχλειμμάτων τὸν θαυμασμὸν ἢ τὸν ὄγον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνολόγως τῶν τάσεων καὶ τῶν ιδεῶν, ὑπ' ὧν αὕτη ἐνεπνέετο. Αὕτη ἡ ἀρχαιότης οὐδεμίαν παρέσχε ποτὲ προσοχὴν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην οὐτοπίαν τοῦ φιλοσόφου, πρῶτος δ' ὁ Ἀριστοτέλης κατήρξατο τῆς ἀναίρεσεως τῶν δοξασιῶν τοῦ Πλάτωνος, γράφων τὰ Πολιτικά αὐτοῦ. Βραδύτερον, κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ περίοδον, ὁπότε ὁ πλατωνισμὸς, βαπτισθεὶς εἰς τὰ νύματα τοῦ ἀνατολικοῦ μυστικισμοῦ, ἐπωνομάσθη νεοπλατωνισμὸς, ὁ Πλωτῖνος, εἰς τῶν κορυφαίων τῆς νέας αἰρέσεως, φαντασθεὶς, ὅτι ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦ μεγάλου διδασκάλου του, ἀπεπειράθη νὰ ἰδρύσῃ πολιτεάν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς πλατωνικῆς, ἣν καὶ ἐσκόπει νὰ ὀνομάσῃ Πλατωνόπολιν· πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλιηνοῦ τὴν παραχώρησιν ἐρήμου τινὸς πόλεως ἐν Καμπανίᾳ, ὅστις ἐν τούτοις ἤρνηθη τὴν χάριν ταύτην εἰς τὸν σοφιστὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἡ χριστιανικὴ κοινωνία ὡσαύτως, ἢ ἐν πολλαῖς τῶν θεωριῶν τοῦ φιλοσόφου νομίσασα, ὅτι παρετήρητέν ἀμυδρὰν προκίθησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀπεδέξατο τινὰς τῶν δοξασιῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ κατὰ τοιαύτην ἀντίληψιν καὶ πνευματικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Πολιτείαν τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου ἐγράφη ἡ θεία Πολιτεία (Civitas Dei) τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου. Μεθ' ὅλον ἐν τούτοις τὸν ὑπὲρ τῆς Πολιτείας θαυμασμὸν καὶ τὰς ἀπομιμήσεις συγγενῶν πνευμάτων, ἐν αἷς ἡ *Cytopia* Θωμᾶ τοῦ Μώρου, ἡ *Ἡλιούπολις* τοῦ Καμπανέλλα, ἡ *Νεῖα Ἀτλαντίς* τοῦ Βάκωνος, καὶ τοσαῦτα ἄλλα φανταστικὰ πολιτικὰ δημιουργήματα προγενεστέρων τε καὶ συγχρόνων μεταρρυθμιστῶν, πλεῖστοι ἐπέπεσον κατ' αὐτῆς, ἐν οἷς διακρίνεται ἰδίως ὁ πάλαι πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς συμπολιτείας Ἰεφφερσὼν διὰ τὴν τόλμην τῶν ἐκφράσεων αὐτοῦ, ὅσον καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν αὐτῶν καὶ τὴν μονομέρειαν. «Διεσκεδάσθη, λέγει ὁ ἠκίστη ἰδεολογῶν Ἀμερικανὸς, ἀναγι-

¹ Πολιτ. 555—567.

νώσκων τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος. Ἐν τούτοις ἔχω ἄδικον, ἀποκα-
λῶν διασκέδασιν τὴν βαρυτάτην ταύτην ἐργασίαν, ἣν ποτε ἐτέλεσα.
Καὶ πρότερον ἤδη κατὰ συγκυρίαν ἔλαβον εἰς χεῖρας ἕτερά τινα ἐκ τῶν
ἔργων του, ἀλλὰ σπανίως ἔσχον τὴν ὑπομονὴν νὰ φθάσω εἰς τὸ τέλος
ἐνὸς διαλόγου. Κατάκρονος ἐκ τῶν παρὰδοξολογιῶν, τῶν μικρολογιῶν
καὶ τῆς ἀδολεσχίας τοῦ ἔργου, ἀνηρώτων συχνὰ ἐμαυτὸν, πῶς εἶνε δυνα-
τὸν τοιαύτη ἀνοικ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον νὰ θαυμάζεται ὑπὸ τοῦ κόσμου.
Ἀληθῶς ὁ Πλάτων ἀνήκει εἰς τὸ γένος τῶν πρωτοτύπων ἐκείνων σοφι-
στῶν, διαφυγῶν τὴν λήθην, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ, πρῶ-
τον μὲν χάρις εἰς τὴν καλλοιὴν τῆς γλώσσης του, δεύτερον δὲ καὶ πρὸ
πάντων, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐταυτίσθησαν μὲ τὸ σύστημα τοῦ προσποι-
ήτου χριστιανισμοῦ. Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι τοῦ Πλά-
τωνος δὲν ἔτυχον ἰσθῆς εὐδοκιμήσεως μετὰ τοῦ πλατωνικοῦ χριστιανι-
σμοῦ, ἀλλως ἀπᾶντες, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδία ἠθέλομεν ζῆ, ἀνχιμῆς
συμπεφυρμένοι ἀλλήλοις, ὡς τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ ἢ τοῦ δάσους.»¹

Ἡ πλατωνικὴ πολιτεία, ὅπως ἀκριβῶς κατανοηθῆ, πρέπει νὰ κριθῆ
μὲ τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως τῶν χρόνων,
καθ' οὓς συνελήφθη καὶ διευπώθη. Ἡ ἐλαχίστη μελέτη τοῦ διαλόγου
καταδεικνύει τὸν σκοπὸν τοῦ φιλοσόφου. Ἡ Πολιτεία ἐγράφη τὸ μὲν,
πρὸς καταπολέμησιν τῶν στρεβλῶν ἀρχῶν καὶ τάσεων τῆς ἀθηναϊκῆς δι-
μοκρατίας, ἣτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἰδίως παρεξστράπη
εἰς ἀληθῆ ὀχλοκρατίαν, τὸ δὲ, πρὸς στηλίτευσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων
τῶν ἐλευθέρων τέως πολιτευμάτων ἀνεγειρομένης τυραννίδος ἐν πλείσταις
ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις. Ἡ Πολιτεία εἶνε οἷον προφητικὴ προαίσθησις
καὶ παραινέσεις—ματαίαι παραινέσεις—τῆς ἀρξάμενης ἤδη πτώσεως τῆς
ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁσημέραι ἐξαντλουμένης ὑπὸ στρεβλῶν πολιτευμά-
των καὶ ἐνόχων πολιτικῶν κομμάτων. Ἐν τοιούτοις χρόνοις ὁ Πλάτων,
ὁ κατ' ἐξοχὴν ἰδεώδης οὗτος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος,
ἐμπεπλησμένος ἀηδίας καὶ καταφρονήσεως πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι πολιτικὰ
καθεστῶτα, ἀπεπειράθη νὰ φαντασιογραφῆσῃ τέλειόν τινα καὶ ἰδεώδη
τύπον, πρὸς ὃν ἔπρεπε νὰ τείνη πᾶσα πολιτικὴ ἰδέα, καταδείξας ἅμα
τὴν τύχην καὶ τὸ μέλλον τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, τῶν ἀφισταμένων ἀπὸ
τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου, ἐν αἷς ἀρχει οὐχὶ ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸ πάθος.
Οὕτως ἀπὸ τοῦ βόθρου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς εὐρείας σφαίρας
τῆς διανοίας του, ἐξῆλθεν ἡ παρὰδοξος εἰκὼν, ἣν ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ
εἰς τοὺς συμπολίτας του ὡς πρότυπον πολιτεύματος, ἀντὶ τῆς πολιτικῆς
ἐκείνης ρωπογραφίας, ἣτις ἐκαλεῖτο ἀθηναϊκὴ δημοκρατία. Ἀλλ' ἦτο
λίαν ἰδεώδης ἡ εἰκὼν αὕτη, ἀνεφάρμοστος διὰ γηγενεῖς ἀνθρώπους· ἐν-
τεῦθεν ἡ καθολικὴ αὐτῆς ἀποτυχία, ἡ παντελὴς παρὰνόησις ἀπὸ τε

¹ Fr. Raumer's America παρὰ Hildenbrand, 152.

τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν φίλων αὐτῆς. Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Πλάτωνος, χά-
 ράσσοντος τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ σκέψεις, ὑπέβοσκεν ἡ ἀγκυρόκρησις, ἡ
 πικρία κατὰ τῆς συγχρόνου διαφθορᾶς, ἐντεῦθεν ἡ μελαγχολικὴ ἐκείνη
 ἐπίχρωσις, ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν Πολιτείαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔργον αὐτοῦ,
 ἀσυνήθης δὲ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας,
 ἐπιζητούσης ἰδίως τοὺς πόθους αὐτῆς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ μᾶλλον, ἢ ἄλ-
 λαχοῦ. Δυστυχῶς ὡς φιλόσοφος, ὡς ζῶν καὶ διανοούμενος ἄνθρωπος ἐν
 τόπῳ καὶ χρόνῳ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαρθῇ ὑπεράνω τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, καὶ
 νὰ διεκφύγῃ αὐτῆς τὴν ἐπίδρασιν, διατυπῶν κατὰ τὰ καθέκαστα τοὺς
 θεσμοὺς τοῦ πολιτικοῦ του ἐνδάλματος· οὕτω παρεῖθε τὰ ὅρια τῆς κοι-
 νωνίας καὶ τῆς πολιτείας, καὶ παρεγνώρισε τὸν ἠθικὸν ὀργανισμὸν καὶ τὰς
 ἀμοιβαίας σχέσεις ἀμφοτέρων. Ἄλλ' ἂν ἡ Πολιτεία ἀπωλέσθη διὰ τὴν
 πολιτικὴν ἐπιστήμην ὡς σύνολον, ἐπιστήμου ἀπολαῦσον κύρους παρὰ ταῖς
 μετὰ ταῦτα γενεαῖς, ἀλλ' ὡς ἔργον ἐξόχου νοῦς, παρέχον νύξιν καὶ ὑπο-
 βάλλον εἰς ἀνάλυσιν τὰ τολμηρότατα προβλήματα, τὰ ἀπ' αἰῶνων ἀ-
 πασχολοῦντα τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ἔσται ἀείποτε πολύτιμος συμ-
 βολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν πάσης ἐποχῆς φαι-
 νομένων· τούτου ἕνεκα, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐλλείψεις, διέμεινε καὶ δια-
 μενεῖ ἐν τῶν περιφανεστάτων μνημείων τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης.

ΝΟΜΟΙ

Ἡ Πολιτεία εἶνε τὸ ἰδεῶδες, τὸ πρότυπον πάσης πολιτείας, οὐχὶ ὅ-
 ποία δύναται, ἀλλ' ὅποια πρέπει νὰ ᾔηνε· αὐτὸς ὁ Πλάτων δὲν εἶχε με-
 γάλην πεποίθησιν εἰς τὴν δυνατότητα καὶ τὴν τελεσφόρησιν τοῦ ἔργου
 του. Ἐγίνωσκεν ὅτι τοιαύτη πολιτεία ἦτο δυσχερὲς νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τῆς
 γῆς, ὅτι ἀναγκασίως ἀπῆται ὡς πολίτας ἀνθρώπους ὑπερτέρους γηίνων πα-
 θῶν, μετὰ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οἷα νῦν τυγχάνει οὔσα, ἦτο ἀδύ-
 νατον νὰ συνυπάρξῃ. Ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ διαλόγῳ ἐζωγράφισε τὴν πο-
 λιτείαν ἀπολύτως ἀπὸ τῆς ιδέας τοῦ δικαίου ἀπορρέουσαν—Δικαιοπολι-
 τείαν. Ὑπέδειξεν ὡσχύτως καὶ ἄλλας πολιτείας, ἀρισταμένας τῆς ιδέας
 τοῦ δικαίου, ἐν αἷς ἄρχει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸ πάθος, ἐρειδομέ-
 νας δὲ ἐπὶ τῆς φυτικῆς βίης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης· τοιαῦται πο-
 λιτεῖαι, τοῦ χρόνου προϊόντος, πάντως θέλουσι καταρρεύσει, οὐδενὸς ἠ-
 θικοῦ δεσμοῦ αὐτὰς συγκρατοῦντος. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον εἶδος τῆς πο-
 λιτείας ἀπαιτεῖ οὐχὶ γηίνους ἀλλ' οὐρανίους πολίτας, ἀλλοτρίους τῆς
 ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ δὲ δεύτερον πάλιν εἶνε ἀνάξιον παντὸς ἀνθρώπου,
 ἀποληγὸν εἰς τὴν πτώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξουθένωσιν. Τί λοιπὸν τὸ ποιη-
 τέον; Ὁ Πλάτων πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐσκέφθη, ὅτι ὀφείλει ν' ἀ-
 νεύρῃ μέσσην τινα ὁδὸν, ἀφοῦ τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, οἷον ἀπορρέει ἀπὸ